

Haçlı Seferlerinde “Tanrı Barışı” Müessesesi

Yrd. Doç. Dr. Güray KIRPIK*

ÖZET

“Tanrı Barışı Müessesesi” Haçlı Seferlerinin ortaya çıkmasında etkili, dini ve askeri veçheleri olan bir müessesedir. Bazı araştırmacılar buna “Tanrı Barışı Projesi” adını da verirler. Haçlı Seferlerinin düşünce temellerinden biri olan “Tanrı Barışı Müessesesi”nin tesirlerini pek çok tarihi olayda görmek mümkündür. Örneğin, 1683’ten sonra Osmanlı Devleti’ne karşı yapılan 1687 Kutsal İttifak’ı “Tanrı Barışı”nın bir görüntü şeklidir. Birinci Haçlı Seferi’nden(1096) Dokuzuncu Haçlı Seferi’ne(1278), Sırpsındığı’ndan(1369) Anadolu’daki İstiklal Harbi’ne(1920) giden uzun süreç “Tanrı Barışı” projesini gerçekleştirme girişimlerinin çeşitli şekilleri olarak ele alınabilir.

Anahtar kelimeler: Tanrı Barışı, Haçlılar, Haçlı Seferleri.

“The Peace of God” Organisation in the Crusading Campaigns

ABSTRACT

“The Peace of God Organisation” is a organisation that affected the arising of the crusading campaigns and it has religious and military aspects. Some scientists say it “The Peace of God Project”. It’s possible that seeing a lot of affects of “The Peace of God Organisation” from one of the origins of the idea of crusades. For instance, there is holy alliance in 1687 after the 1683 and it’s an appearance of the “Peace of God Organisation”. The long period which is from the First Crusades to the Ninth Crusades and from Sırpsındığı to the Turkish Independence War in Anatolia can be analyze various implementations and initiatives of The Peace of God project.

Key words: Peace of God, Crusades, Crusading Campaigns.

Giriş

“Tanrı Barışı Müessesesi” Haçlı düşüncesinin kaynaklarından sayılan bir fikri müessesedir. Tarih içinde doğuda ve batıda kurulmuş olan büyük devletler çeşitli barış dönemleri yaşatmışlardır. Ancak burada konu aldığımız “Tanrı Barışı” kavramı temel anlamı itibariyle barıştan çok “savaş”ı çağrıştırmaktadır. Bunun sebebi ortaçağda meydana gelmiş birtakım olaylar silsilesidir. Batı’nın Doğu’da bir “Tanrı Devleti” ve “Tanrı Barışı” sağlama çabalarının geçmişi tarihte birçok olayla bağlantılı olarak bulunmaktadır. Burada bu olaylardan Haçlı Seferlerinin ortaya

* Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi,
guray@gazi.edu.tr

çıkmasında “Tanrı Barışı Müessesesi”nin yerini ortaya koymaya çalışacağız.

Tanrı Barışı(Peace of God)¹, Alman tarihçi Carl Erdmann’ın “Haçlı Düşüncesinin Kaynağı(The Origin of the Idea of Crusade)” adlı meşhur çalışmasında dile getirdiği², Marcus Bull’un “Tanrı Barışı(The Peace of God³ veya Pax Dei)” tabiriyle tanımladığı, Haçlılık ile bağlantı kurduğu⁴, Steven Runciman ve James Reston’un “Tanrının Savaşçıları(Warriors of God)” diyerek bir kitap boyunca hikaye ettiği bir kavramdır.⁵ Ayrıca modern Haçlı tarihçilerinden Jonathan Riley-Smith’in “Kutsal Savaş(Bellum Sacrum)” adıyla tanımladığı⁶ “Tanrı’nın Askerleri(Militia Dei)”, günümüz modern dünyasında “Jesus’s Army” ve “Salvation” tabirleriyle tezahür eden⁷ ve batıda sık kullanılan dini, siyasi ve tarihi anlama sahip bir fikri müessesedir.

Haçlılar ve “Tanrı Barışı”

“Tanrı Barışı” kavramı Roma pagan inancında bulunan “Tanrıların Barışı(Ira Deorum veya Pax Deorum)”⁸ kavramından Batı

¹ Richard Landes, “[Peace of God, Pax Dei](#)” *Berkshire Encyclopedia of Millennial Movements*, June 1999.; L. Gleiman, “Some Remarks on the Origin of the Treuga Dei”, *Etudes d’histoire littéraire et doctrinale* 17, 1962, pp. 117-137.; Sister Dolorosa Kennelly, C.S.J., “Medieval Towns and the Peace of God”, *Medievalia et Humanistica*, fasc. 15(1963), pp. 35-53.; *Recueils de la Société Jean Bodin*, vol.14, La Paix, 1961.; H.E.J. Cowdrey, “The Peace and the Truce of God in the Eleventh Century”, *Past and Present*, No.46(1970), pp. 42-67.; Edward Peters “Birinci Haçlı Seferlerinin Ana Kaynakları”nı sunan kitabında “Truce of God” adlı bir bölüme yer vermiş, burada ana kaynaklardaki yazıları toplamıştır(E. Peters, (ed.) *The First Crusade The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials*, Pennsylvania, 1971, pp. 17-22.).

² Geniş bilgi için bkz. Carl Erdmann, *The Origin of the Idea of Crusade*, Princeton Un. Press, 1977.; Carl Erdmann, *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens*, rep. Stuttgart, 1955.; Ayrıca H. Hoffman “Gottesfriede und Treuga Dei”, *Monumenta Germaniae Historica*, Schriften, vol. 20, Stuttgart, 1964.

³ Truce of God(Treuga Dei) ve Peace of God kavramları kaynaklarda birbiri yerine kullanılmaktadır. Ancak Marcus Bull kitabının bir bölümünü tamamen Tanrı Barışı ve Birinci Haçlı Seferi konusuna ayırmıştır(Bull, “The Peace of God and the First Crusade” *Knightly Piety and the Lay Response to the First Crusade*, Oxford, 1993, p. 21).

⁴ Marcus Bull, *a.g.e.*, pp. 21-22.

⁵ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I-II-III*, Çev.: Fikret İşıltan, TTK Yayınları, Ankara, 1998.; James Reston, *Warriors of God*, New York, 2001.

⁶ Jonathan Riley-Smith, *Haçlılar Kimlerdi?*, Çev.:Berna Kılınçer, Ankara, 2004, s. 16.

⁷ *Second Council of Lyons 1274*, Constitution I, s.1. ve Robert of Monk, Edward Peters(ed.) *The First Crusade The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials*, Pennsylvania, 1971, p. 4, 31..vd.

⁸ “The Wrath of the Gods” tabiri ile de karşılınmaktadır. ["Truce of God". Encyclopedia Britannica Online](#); [Philip Schaff, editor, History of the Christian Church, vol. IV: 78 :Feuds and Private Wars. The Truce of God?](#). Reference: A. Kluckhohn, *Geschichte des Gottesfriedens*, Leipzig, 1857.

medeniyetine geçmiştir.⁹ Roma tarihçisi Edward Gibbon, Rügen adasında yaşayan ve yer tanrıçasına tapınmakta olan bir eskiçağ pagan Germen kabilesinde “Tanrı’nın barışına ve huzuruna sığınma” inancından bahsederek eskiçağın pagan Avrupa’sında bu “Tanrı Barışı” fikrinin varlığını ispatlamaya gayret etmiştir.¹⁰ Roma’nın Ortaçağ Avrupa sahnesinden çoktan çekilmiş olduğu onuncu yüzyılda kurulmuş olan Cluny tarikatının en temel amacı da “Tanrı Barışı”ni geliştirmek olmuştur. Tarikat askeri bir hüviyete sahipti ve bu şövalye hüviyeti ile düzeni sağlayacak, barışı tesis edecekti. Bunun gibi başka askeri tarikatlar da bu yüzyılda Avrupa’da yayılmaya başladı. Örneğin Fleury tarikatı bunlardan biri idi ve amacı Tanrı Barışı’ni korumak idi. Bu tarikatlerde manastırın hakimiyetini korumak bir manada “Tanrı Barışı”ni korumak olarak telakki edilmekteydi.¹¹ Böylece “Tanrı Barışı” kavramının bir dini çevrenin de katılımıyla 989’da toplanan Charrox Sinod’unda sınırlı bir bölge konsilinde kullanıldığı görülmektedir.¹² Bundan beş yıl sonra 994’te Anse’te toplanan konsilin tek konusu “Tanrı Barışı” olduğu için adına “Tanrı Barışı Konsili” denmişti. Bu kavram ile birlikte Otaçağ Avrupa toplumunda “kilisenin korunması” görevini üstlenerek gelişen bir dini-askeri yapı da ortaya çıkmaktaydı. Bundan dolayı dini-askeri anlamlar taşıyan tabirler “Militia Dei” ve “Militia Christi” gibi tabirler ile bu kavramın çok yakından alakası olduğu söylenebilir.¹³ Dolayısıyla kilisenin koruyuculuğuna sığınıp, Haçlı kabilelerine katılanlar da Tanrı Barışı’nın yaygınlaştırılması fikriyle hareket edenlerden oluşmaktaydı. Böylece “Tanrı Barışı Hareketi” sadece Avrupa içinde kalmış bir hareket olmuyor, Sait el-Âşûr’un belirttiği gibi bir Haçlı Hareketi’ne dönüşüyordu.¹⁴

“Tanrı Barışı(Treuga Dei/Truce of God)” fikri 1027’deki Toulouges Konsili’nde şövalyeler arası savaşı sona erdirmek üzere kullanılan bir müessese idi. Daha sonraki yıllarda ve X. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla kadar olan dönemde Tanrı Barışı müessesesinin bir anathema veya aforoz belgesi gibi müesseseseleşmiş safhalarını görmekteyiz. Georges Duby’nin Haçlı kaynakları ve Hıristiyanlık dini kaynaklarına dayalı olarak yaptığı araştırmalar neticesinde vardığı sonuç; “*Hıristiyanlıkta düşüncede başlayan Tanrı Barışı hareketinin doğal*

⁹ Richard Landes, *a.g.e.*; Philip Schaff, editor, *History of the Christian Church vol. IV: 78: "Feuds and Private Wars. The Truce of God"*. Reference: A. Kluckhohn, *Geschichte des Gottesfriedens*, Leipzig, 1857.

¹⁰ E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* Vol. I, Chapter: IX, Note: 65; [Truce of God-Bishopric of Terouanne. 1063.](#)

¹¹ Richard Landes, *a.g.e.*

¹² Thomas Head, "The Development of the Peace of God in Aquitaine (970-1005)" *Speculum* 74.3, (July 1999), pp. 656-686.; [Peace of God-Synod of Charroux, 989.](#); Runciman, *a.g.e.*, I, s. 66.

¹³ Erdmann, *a.g.e.*, p. 28.

¹⁴ Said Abdulfettah el-Âşûr, *el-Hareketü's-Salibiyye fi'l-Usuri'l-Vustâ*, I-II, Mektebetü'l-Ancalu el-Mısıryye, Kahire, 1963.

sonucu olarak *Haçlı Seferleri ortaya çıkmıştır.*” fikridir. Duby’nin fikrinde “Tanrı Barışı” projeden de öte bir kurumdur. Öyle ki bu bir ideal kurumdur.¹⁵ Marcus Bull da hemen onu destekleyerek demektedir ki, “*İlk Haçlı hareketlerine dair modern çalışmalar da ‘Barış’ üzerine bölümler bulunmaktadır. Öyle ki, XI. yüzyılda Kilise savaşçılar için olumlu bir sebep gösterecek delil bulmak işiyle ilgilenmekteydi.*”¹⁶ Dolayısıyla “Tanrı Barışı” projesi o dönemin sadece dini bir ihtiyacı olarak değil aynı zamanda ortalıkta gezen, başıboş, işsiz güçsüz “asker ve savaşçı”lar meselesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Öte yandan Hıristiyanlık dininin resmen kabul edildiği ilk yıllarda ise “Kutsal Savaş” kavramı pek revaçta değildi.¹⁷

Avrupa içinde “Tanrı Barışı” fikri Haçlı Seferleri’nin hemen öncesindeki yıllarda Avrupa halklarının kendi bölgelerindeki savaşlardan dolayı çıkmıştı. Yoğun savaşların yaşandığı Aquitania¹⁸ bölgesindeki Chabannes’lı Adhemar’ın ortaya attığı bu fikir başlangıçta “Aquitanalıların Barışı” olarak da adlandırılmıştı (950-1030). Birinci Haçlı Seferi’ne katılanların birçoğunun “Tanrı Barışı” hareketinin ortaya çıkıp yayıldığı Aquitaine bölgesinden olması da dikkati çekmektedir. Dini, askeri, politik ve sosyal anlamlarıyla bu fikir ileri sürüldüğünde istenilen amaçlara götürebilecekti. Neticede Haçlıları harekete geçiren fikri kaynaklardan biri bu müessese olmuştu(1095-1101).¹⁹ Nitekim Papa II. Urban Haçlı Seferine çağrı yaparken Tanrı’nın Barışı’nı sağlama kararı üzerinde durmuş ve yaptığı konuşma sonunda O’nu dinleyen kalabalıktan “Tanrı bunu istiyor(Deus le volt)” nidaları yükselmişti.²⁰ Bazı Haçlı kronikleri Kudüs’ün Haçlıların eline düşmesini anlattıkları paragrafların başına “Barışın Görünüşü” tabirini isim olarak tercih etmekteydiler.²¹

Batı Roma’nın istilaya uğrayarak yıkılması(476) Hıristiyanlığın savunma hatlarını kilise merkezli oluşturmaya başlaması sonucunu doğurmuştu. Ancak bu savunma hattı olmaktan da öteye giderek piskoposluklara bağlı olarak birer kiliseler ordusu hayatiyet kesbeder duruma gelmişti. Esasen ortaçağ feodal sisteminin Haçlı Seferleri noktasından en çok gözden kaçan ve bilakis en önemli taraflarından biri kiliseye bağlı geniş araziler ve onlardan beslenen şövalyelerin sayısının fazlalığıdır.²² Diğer taraftan Augustinus’un ortaya attığı “Haklı

¹⁵ Georges Duby, *Ortaçağ İnsanları ve Kültürü*, s. 216.

¹⁶ Bull, *a.g.e.*, p. 22.

¹⁷ Erdmann, *a.g.e.*, p. 3.

¹⁸ Fransa’nın güneybatı bölgesi “Aquitania” bölgesidir.

¹⁹ Bull, *a.g.e.*, pp. 32-33.; Piers Paul Read, *The Templars(Tapınak Şövalyeleri)*, Çev.: S. Gül Erdem, Ankara, 2003, s. 86.

²⁰ Robert the Monk, *Historia Hierosolymitana*, Edward Peters(ed.), *a.g.e.*, p.4.

²¹ Raymond d’Aquiliers, E.Peters, ed., “The Vision of Peace” The Siege of Jerusalem, *a.g.e.*, p. 215.

²² Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Çev: U. Kocabaşoğlu, İstanbul, 1983, ss. 52-59.

Savaş(Just War)” fikri X.-XI. Yüzyıldan itibaren Avrupa’nın tamamında bir dini akide olarak kabul edilmeye başlamıştı.²³ Özellikle de Haçlı Seferleri Augustinus’un bu “Haklı Savaş” kuramına dayanmaktaydı.²⁴ Augustinus öte yandan Tanrı Barışı için “Haklı Şiddet” tabirini ileri sürerek Hıristiyan dininde “barış için savaş” fikrini ilk yerleştirenlerden olmaktadır.²⁵

“Haklı Savaş” tabirinin yanı sıra doğuda ilk havarilerin yaşadığı mekanların ve onlara ait olduğu ileri sürülen savaş alet ve kalıntıları(relikleri)nin tutsak düştüğü haberleri kiliseler vasıtasıyla hızlı bir şekilde yayılmıştı. Bu haberlerin de Hıristiyanları etkilemesiyle batıda “sefere çıkma”nın kutsallığı ve “martyr”lik teorileri kendisine zemin bulmaya çalışmaktaydı. Şüphesiz bu teorilerin zemin bulmaya çalıştığı zamanın X. Yüzyılın sonları olması ve hatta XI. yüzyıl başlarında yoğunlaşması dikkat çekmektedir.²⁶ Kilise ve din adamları, ortaçağ Avrupa’sında ellerinde bulunan fikri ve sosyo-ekonomik güçlerle halkı, silahşörleri, seçkin prensleri, dukeleri ve kontları kolayca bu “kutsal savaş” düşüncesi içine çekmeyi “Tanrı Barışı” adlı bir birlikten bahsederek başarmaya çalışmaktaydılar. Buna göre, doğuda esir bulunan Hıristiyanlık mekanları özgürleştirilecekti. Bir başka deyişle “Tanrı’nın kendisi” tutsaklıktan kurtarılarak özgürlüğe kavuşturulacaktı. Nihayet “Tanrının tutsaklıktan kurtarılması” ve “özgürleştirilmesi” amacıyla yola çıkan ilk Haçlı seferi XI. yüzyılın sonunda “Tanrı Barışı”ni sağlamak amacını gütmekteydi.²⁷

XI. yüzyılın başlarında batıda ortaya çıkmış olan “Tanrı Barışı” hareketi aynı zamanda yeni bir olguyu daha kabul ettiriyordu. Bu olgu Batıda şövalyelerin de kilise nazarında “etik” davranabilecek bir karakterde yetiştirilmelerinin yolunun açılabilceği düşüncesi idi. 1010 ve 1014 yıllarında Puvatya(Poitiers)’da düzenlenen 1000 yılı konsilinin temel konularından birinin “Barış” ve “Adalet” olması dikkat çekicidir.²⁸ Öte yandan Papazlardan bazıları din adamlarının ellerine silah almalarının çok hatalı olduğunu belirtmekte idi. Buna rağmen bazı

²³ Burada “Just War” kavramını Türkçe’ye aktarıırken Haçlı Kroniklerinde bu kavramın hangi anlam kastedilerek kullanıldığına bakılmış ve mevcut çevirilerde de “Haklı Savaş” tabirinin kullanıldığı görülerek bu tercih yapılmıştır. “Adil Savaş” şeklinde çevirilmesi de anlamı yaklaşık olarak vermektedir(bkz. Erdmann, *a.g.e.*, pp. 7-8.; Riley-Smith, *a.g.e.*, ss. 19-20.; Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi*, Çev.: M.Aydın, TTK, Ankara,1990, s. 96.

²⁴ Piers Paul Read, *a.g.e.*, s. 43.

²⁵ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 23.

²⁶ Bull, *a.g.e.*, p. 39.

²⁷ Bu barış sadece Ortadoğu’daki Hristiyanları kapsamıyor, bütün Avrupa’yı, Kuzey Afrika, Balkanlar, Bizans ülkesini içine almayı hedefliyordu. Nitekim Jonathan Riley-Smith de bu kanaattedir(Riley-Smith, *a.g.e.*, ss. 23-37.).

²⁸ Bull, *a.g.e.*, p. 33.; Marc Bloch, *Feodal Toplum*, Çev.: M.A. Kılıçbay, s. 545.; [Thomas Head and R. Landes, editors, The Peace of God. Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000 \(Ithaca and London: Cornell University Press, 1992\), Document no. 1: The acts of the Council of Charroux, 989.](#)

Hıristiyan azizleri ve özellikle Sebastian, Maurice, George ve Martin gibileri birer asker papaz hüviyetinde şahsiyetler idiler. Bu askerlik şekli onların nazarında şu cümlede özetlenmekte idi: “*Ben İsa'nın bir askeriyim, kesinlikle savaşmam*”.²⁹ Öte yandan artan Norman göçünün baskısı ve Müslüman nüfus yayılması ile Hıristiyan din adamları için askeri tarikatler önemli bir gereklilik olmuştu. Bu durumda bir süre sonra Piskoposlara bağlı “Şövalye birlikleri” güçlendirilmiştir.³⁰

X. yüzyıldan XI. yüzyılın ilk yarısına kadar Roma sonrası Kuzey Avrupa ortaçağının tabii karmaşa ve savaş ortamında “barış” kavramı batıda tesirli ve hukuki geçerliliği olan bir mefhum durumunda değildi. Yer yer ortaya çıkan barış anlaşmaları da geneli etkileyecek durumda değildi. XI. yüzyılın sonunda toplanan 1082’de Liege Alman baronları “Tanrı Ateşkesi” ilan ettiler.³¹ 1083 yılında Almanya’da Köln(Cologne) Piskoposluğu’nun toplantısında yaptığı bir “Tanrı Barışı” ilanını daha görmekteyiz.³² Bu sıralarda Orta ve Kuzey Avrupa adeta bir ortaçağ eşkıyalığı ile boğuşuyordu. Ardından 1095 Klermont Konsili’nde “Tanrı Barışı” ilkesinin onaylanmasından az sonra Avrupa’da hiç beklenmedik yerlerde Papalığın çağrısına uyarak “Tanrı Barışı” için silah bırakanlar olduğu gözlemlendi.³³ Esasen burada “silah bırakma” başka bir sefere hazırlık için Papalık ve Prenslere baskısına boyun eğme olarak görülmektedir. Bu zamanda Avrupa’da kalıcı barış için çaba gösteren kurumların başında Papalık ve Piskoposlar gelmekteydi.³⁴ Kuzey Avrupa ise Hıristiyanlığın henüz nüfuz etmeye çalıştığı yerler idi. Ancak Tanrı Barışı müessesesinin istendiği alanlarda bu bölgeler öncelikli sırayı almaktadır.

“Tanrı Barışı” müessesesini dikkatle incelediğimizde, ortaçağ Avrupa tarihinde Papalığın iki temel amaca bu müessese yoluyla ulaşmaya çalıştığı anlaşılmaktadır: Birinci amaç, o devir itibariyle Papalık bu isim altında bütün dünya Hıristiyanlarını kendi hükmü altında birleştirerek önce Avrupa’da, sonra doğuda bir “Tanrı Barışı” devletini, Kudüs Krallığı örneğinde olduğu gibi, kurmaktır.³⁵ Başka bir deyişle “Ökümenik (Eucumenik)” olma vasfını önce Avrupa’da sonra da o zamanın bütün dünyasında kabul ettirmiş olmak temel hedefti. İkinci amaç, “Tanrı Barışı” ilanı ile Hıristiyanlık bir dini reforma tabi tutulmakta ve bu reformun kalıcı olabilmesi için bir uygulama safhası

²⁹ Erdmann, *a.g.e.*, pp. 14-15.

³⁰ Erdmann, *a.g.e.*, p. 26.; Piers Paul Read, *a.g.e.*, ss. 11-19.; Marc Bloch, *Feodal Toplum*, ss. 416-438.

³¹ Bloch, *a.g.e.*, s. 549.

³² H. Hoffmann, *Monumenta Germaniae Historia*, Legum, vol. II, Hannover, 1837, pp. 55-58.

³³ William of Malmesbury, *Chronicle*, E. Peters, *a.g.e.*, p. 18.; Piers Paul Read, *a.g.e.*, s. 86.; Francis Dvornik, *a.g.e.*, s. 36.

³⁴ Bull, *a.g.e.*, p. 57.

³⁵ Riley-Smith, *a.g.e.*, ss. 29, 30, 35.

olarak “Haçlı Seferi” hareket alanı olarak seçilmekteydi.³⁶ Denilebilir ki, Papalık kendisini siyasi ve askeri anlamda büyük bir imtihan ile denemekte ve rüşünü ispat etmeyi beklemekteydi. Bu şekilde Hıristiyanlığa kazandırılan veya kazandırılmaya çalışılan “savaşçılık vasfı” esasen teoriden pratiğe geçmiş bir din reformu niteliğine kavuşmuş olmaktadır ve yeni Hıristiyanlığa girmiş Norman ve German kabilelerinin taşkınlıkları Haçlıların bir itici gücüne dönüştürülmekteydi.³⁷

Tanrı Barışı ile alakalı olarak görülen bir kavram da “İsa’nın Askerleri (Militie Christi)”dir.³⁸ Buna göre havariler Roma ile nasıl savaşmışsa şimdi de Hıristiyanlar onlar gibi mücadele ederek, kutsal şehir ve beldeleri Müslümanlardan(Seracen)* kurtarmak için savaşmalıydı. Bu “Hıristiyan kutsal savaşı(Holy War)”nın ilanı anlamına geliyordu. Bunun İslam’daki karşılığı olarak en yakın tabirler “i’lâ-yı kelimetullah” ve “cihat” olmaktadır. Bu kavramlar üzerinde düşünce belirten araştırmacılar⁴⁰ “resmi(formal)” olarak ilan edilmiş “kutsal savaş(cihat)” için bu kıyası yapmaktadırlar.

Tanrı Barışı fikri XI. yüzyılın başlarında Papalık ve Fransa prensleri tarafından sık sık dile getirilmekteydi. Bahsini yaptığımız Cluny ekolünün bundaki payı önemlidir.⁴¹ Bu müessese kısmi zaman ve mekan dilimlerinde hedefine ulaşmış kabul edilmektedir. Bununla birlikte bu proje diğer projelerin hepsine kaynaklık eder. Örneğin, Ortaçağdaki “Büyük Haçlı Seferleri”nde birtakım paylaşım hesapları ve nüfuz mücadeleleri vardır. Aynı şekilde XX. yüzyılın başında Anadolu ve Ortadoğu üzerine birçok proje olduğu bilinmektedir.⁴² “Tanrı Barışı”

³⁶ Erdmann, *a.g.e.*, pp. 13, 26-27.

³⁷ Erdmann, *a.g.e.*, p. 20.

³⁸ Erdmann, *a.g.e.*, p. 35.

* Anna Comnena “Agarenos” ile “Seracen”i birbirinin yerine kullanmaktadır. Haçlı kroniklerinde “Seracen” kavramı “Şarklılar, Şarkiyun” kelimesinin Latince’deki şekli olarak yer almaktadır. Coğrafya ve kavim bilgisi zayıf olan ortaçağ Avrupa’sı “doğulular” anlamındaki bu kavram ile Türkleri ve Arapları kastetmekte idi. “Agarenos” ile “ahırıyan” kelimesi arasında da yakın bir anlam ve ses benzeşmesi bulunmaktadır. Bu kavram da “diğerleri, ötekiler” anlamına gelmektedir. Tarih kaynaklarında “Seracen” kelimesi ile “Agarenos”un birbirinin yerine alacak şekilde kullanılabildiği görülmektedir(bkz.Norman Daniel, *The Araps and Medieval Europe*, London and New York, 1975, s. 53.; Anna Komnena, *Alexiad, Malazgirt’in Sonrası*, İstanbul, 1996, ss. 305, 340, 343.; L. Brehnier, *Histoire Anonyme de la Premiere Croisade*, Paris, Champion, 1924, terc. D. Gürel, *Tarih ve Toplum Dergisi*, 1985, C.3, ss. 388-390.).

⁴⁰ Erdmann, *a.g.e.*, pp. 29-30, 31.; Elizabeth Hallam, *Chronicles of The Crusades*, London, 1989, p. 34.; Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, Chapter:XV, London 2000, p. 129.; Baldric of Dol, E. Peters(ed.), *a.g.e.*, p. 7.; Guibert of Nogent, E.Peters(ed), *a.g.e.*, p. 12.

⁴¹ [Thomas Head and R. Landes, editors, The Peace of God. Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000 \(Ithaca and London: Cornell University Press, 1992\), Document no.1: The acts of the Council of Charroux, 989.](#)

⁴² H. VF. Winstone, *Ortadoğu Serüveni, 1898-1926 Yılları arası Ortadoğu(The Illicit Adventure)*, Çev: F. Davutoğlu, İstanbul, 1999.

projesi ana belirtileri itibariyle şekil değiştiren bir takım döngü ve belirtilere sahiptir. Bunlar arasında tarihi geçmişi olan bir takım kavramlar da bulunmaktadır.⁴³ Daha önceden de belirttiğimiz “*Haçlı Seferi, Kutsal Savaş(Holy War), Tanrı'nın Askeri(Militia Dei), İsa'nın Askeri(Militia Christi), İsa'nın Ordusu(Jesus's Army), Barış İçin Savaş(War for Peace), Savaş İçin Barış(Peace for War), Özgürlük Savaşı(Freedom War), Barış Savaşı(Peace War)*” gibi kavramların hemen hepsi bu belirtiler arasında sayılabilir.⁴⁴ Çünkü tarihte bu kavramlar dışına çıkmadığı bilinmektedir. Esasen Richard Landes'in de belirttiği gibi “Tanrı Barışı” projesi bu anlamda değerlendirildiğinde 1000 yıllık bir politikanın da adıdır.⁴⁵ Dolayısıyla bu 1000 yıllık geçmişin Ortadoğu'yu hedefine alan Haçlı Seferleri çağına denk gelmesi Tanrı Barışı'nın Ortadoğu'daki izlerine dikkatleri çekmektedir.

Bilindiği üzere Ortadoğu'da vaktiyle kurulmuş olan ve yaklaşık 200 yıl bakiyesi süren(1098–1291) Haçlı Kontlukları dönemi unutulmaz bir tarihi vakalar bütününden ibarettir. 1099-1187 Kudüs Krallığı(Outremer Devleti), 1098-1146 arasında Urfa Haçlı Kontluğu(I. ve II. Dönem Kontlukları), 1098-1265 Antakya Haçlı Kontluğu, 1104-1291 Akka Kontluğu, 1109-1289 Trablusşam Kontluğu ortadan kalktıktan sonra “Haçlı Seferleri Çağı” Cécile Morrison'un deyimiyile “ütopya çağı” yani “Tanrı barışı hayali” dönemine girmiştir.⁴⁶ O halde “Tanrı Barışı” Ortadoğu'nun siyasi-sosyal yapısında etkileri olan bir müessese olmuştur. Ayrıca Haçlılık düşüncesinde etkili bir “ideal” şekline dönüşmüştür.

Tanrı Barışı'nın Ortadoğu'daki izleri arasında Haçlılardan sonra Şark Meselesi dönemi dikkati çeker. Bu da müessesenin Türkiye ve Türkler ile ilgili kısmını oluşturmaktadır. Şark Meselesi esasen İberya yarımadasında Endülüs'e karşı Haçlılar çağında uygulanmış olan Reconquesta (yeniden fetih)'nin başka bir versiyonu olarak 1815'ten itibaren Anadolu'da uygulanmak istenmiştir.⁴⁷ Son Haçlı Seferi niteliğindeki Balkan Harbi ve Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki

⁴³ Marc Bloch'a göre Tanrı barışı sadece Avrupa'da uygulanmaya çalışılmış bir Avrupa Ortaçağ Projesidir.(Marc Bloch, *a.g.e.*, s. 541.). Ancak diğer müellifler O'nunla aynı fikirde değildir(Richard Landes, “[Peace of God, Pax Dei](#)”, *Berkshire Encyclopedia of Millennial Movements*, June 1999.).

⁴⁴ Bu kavramlardan “*Haçlı Seferi, Kutsal Savaş(Holy War), Tanrı Barışı(Truce of God), Tanrı'nın Askeri(Militia Dei), İsa'nın Askeri(Militia Christi), İsa'nın Ordusu(Jesus's Army), Salvation, Barış için Savaş(War for Peace), Özgürlük Savaşı(Freedom War)*” kavramlarına hem Haçlı kroniklerinde hem de konsil kararlarında rastlamaktayız. Bu kavramlar aynı zamanda günümüzde de kullanılmaktadır.

⁴⁵ Richard Landes, *a.g.e.*

⁴⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I-II-III*, Çev.: Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara, 1998.; Cécile Morrison, *Haçlılar*, Çev.: N. Acar, *Les Crusades*, Ankara 2005, s. 84.

⁴⁷ Henry Charles Lea, *İspanya'da Müslümanlar, Hristiyanlaştırılmaları ve Sürülmeleri(The Moriscos of Spain Their Conversion and Expulsion)*, Çev: Abdullah Muradoğlu, Ankara, 2006.; Jonathan Riley-Smith, *Haçlılar Kimlerdi?*, s. 30.; Lütfi Şeyban, *Reconquista Endülüs'te Müslüman-Hristiyan İlişkileri*, ss. 25-35.

Ortadoğu ve Anadolu'daki muharebeleri Şark Meselesi'nin ve Tanrı Barışı müessesesinin birer tezahürü olarak değerlendirilebilir.

Esasen Hıristiyanlığın mistik kanadında anlamı yumuşak bir kavram gibi görünse de, bu müessese özünde “askeri (militie)” bir çabanın sonucunda ulaşılabilecek “mutluluk ülkesi”, “Cennet Ülkesi” veya “Cennet Krallığı”nı tanımlamakta idi. Bu cennet ve mutluluk ülkesi ancak bir Levant⁴⁸ Devleti(Kudüs Krallığı) gibi bir yerde mümkün olabilirdi. Çünkü Tanrı'nın mukaddes varlığı bu topraklarda dolaşmıştı ve bu ülke zaten İsa'nın doğduğu Kutsal Ülke(Holy Land) değil mi idi?⁴⁹ Gerçekten ilk Haçlılarda bu kavramlar için yola çıkmış olanlar azımsanmayacak bir yekûna sahipti.⁵⁰

Tanrı Barışı'nın hedefinde Haçlı Seferleri zamanında kurulan Kudüs Latin Krallığı örneğinde olduğu gibi “Tanrının Şehri” veya “Tanrı'nın Devleti”ni kurmak olduğu fikrini destekleyen tarihçiler arasında Carl Ermann'ın yanı sıra modern Haçlı tarihçisi Riley-Smith de bulunmaktadır.⁵¹ O'na göre, “Kutsal Birlik” veya “Hıristiyan Alemi Barışı” önce batıda gerçekleştirilmek istenmiş, daha sonra da bütün dünyaya yayılmaya çalışılmıştır. Bunu son 1000 yıllık dünya tarihinde dönem dönem görebilmek mümkündür. Yine Riley-Smith'e göre, Birinci Haçlı Seferi'nden sonraki Haçlı seferlerinin başarısız olmasında Tanrı Barışı'nın Avrupa içinde gerçekleşmemiş olması etkili olmuştur. Örneğin, ortaçağda Fransa ve İngiltere kralları arasındaki bitmek bilmez düşmanlık, 1170 ve 1180 yıllarında yapılması planlanan Haçlı Seferlerine engel olmuştur.⁵² Daha sonra 1204 yılında Haçlıların İstanbul'u hedef almalarından XVI. yüzyıl ortalarında toplanan Trente Konsili(1545-1563)'ne kadar toplanan genel konsillerin hepsinde “Tanrı Barışı” ve “Hıristiyan Aleminde Barış” konusu gündeme gelmiştir.⁵³

“*Tanrı Barışı sayesinde kurulacak Tanrı Devleti'nde Tanrı'nın Vatandaşları(Civitas Dei)*” düşüncesi Saint Augustinus'un fikir birliği(Consensus) tasvirinde vurguladığı özel bir kavramdır.⁵⁴ Buna göre Tanrı Barışı esasen dinler üstü bir projedir. Kısaca hedefinde bütün dünya ülkeleri ve milletleri vardır.⁵⁵ Mesela, Riley-Smith'in konuyla ilgili fikrine göre; Haçlı Seferleri Fransız ulusunun ilk sömürge girişimidir ve Napolyon bu girişimin son halkasıdır. 1917'de İngilizler bu halkayı

⁴⁸ **Levant:** Doğu Akdeniz'in Haçlı literatüründeki adıdır.

⁴⁹ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 19.; Terry Jones and Alan Ereira, *Crusades*, England, 1994, p. 46.; Dvornik, *a.g.e.*, s.36.

⁵⁰ Runciman, *a.g.e.*, I, ss. 67-68.

⁵¹ Haçlı vakanüvisi Raymond d'Aguiliers Kudüs'ün düşmesi için “*Barışın Görünüşü*” tabirini kullanarak adeta “Tanrı Barışı”nın ne anlama geldiğini bin yıl önceden ifade etmektedir(Raymond, E.Peters, ed., “The Vision of Peace” The Siege of Jerusalem, *a.g.e.*, p. 215.).

⁵² Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 51.; Erdmann, *a.g.e.*, p.7.

⁵³ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 51.; Francis Dvornik, *a.g.e.*, ss. 63-68.

⁵⁴ Oswald Spengler, *Batının Çöküşü*, İstanbul, 1997, ss. 407-408.

⁵⁵ Spengler, *a.g.e.*, s. 408.

devralmışlar, 1940'lı yılların sonunda İsrail kendisini Haçlı fikrinin mirasçısı olarak görmüştür. 1960'larda İngiltere'de ortaya çıkan "Geliştirici Din Teologları" adlı bir grup Hıristiyan teoloğu "insancıl" bir fikre sahip kalınarak bütün dünyaya yeni bir "Hıristiyan Alemi Barışı" sunmayı hedeflemekteydiler.⁵⁶ 1869-1870 yıllarındaki I. Vatikan Konsili ve 1962-1965'teki II. Vatikan Konsili'nde "Kiliseler Birliği" kararı yanı sıra "Haklı Savaş" ve barış lehine "silahsızlanma" ile ilgili oturum konuşmaları ve tutanakları yer almaktadır. Ancak barışın nasıl bir barış olacağı konusu dünya kamuoyuna açıklanmamıştır. Nitekim 1965'te II. Vatikan Konsili'nin sonuçlarının bir gereği olarak Papa VI. Paul Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nı ziyaret ederek dünya barışının sağlanabilmesine destek verdiğini bildirmiştir.⁵⁷

Bu çerçevede 1683-1697 Kutsal ittifakı da Riley-Smith tarafından kronolojiye dahil edilmiştir. Şark meselesinin bir uygulaması olan 1911 Balkan Savaşı'nın provası niteliğini taşıyan kutsal ittifak da Tanrı Barışı fikrinin bir neticesidir. "Tanrı Barışı"nın öncelikle Avrupa içinde sağlanmasıyla bu savaşların meydana gelmesi arasında adeta bir neden-sonuç ilişkisi vardır.⁵⁸

Sonuç

Birinci Haçlı Seferi'nden(1096) Dokuzuncu Haçlı Seferi'ne(1278), Osmanlı çağındaki Sırp sındığı'ndan(1369) İstiklal Harbi'ne(1920) kadar olan yelpazede "Tanrı Barışı" müessesesinin daha birçok yönünü göstermek mümkündür. *Barok tarzı şapka, inanılmaz gözlükler ve yüzündeki geçici ciddiyet havası ile müessese her an görüngü ve imgelerini değiştirebilir.* "Haçlı Seferleri" gibi ortaçağın ilk dünya muharebeleri sayılabilecek çaptaki büyük olaylar silsilesi Tanrı'yı tutsaklıktan kurtarmayı ve barışı tesis etmeyi hedeflemekteydi.⁵⁹ Ancak bu hedefe kalıcı olarak ulaşamamış olması "Tanrı Barışı"nın yeni ve yakın çağlarda devam etmesine sebep oldu.

Böylece "Tanrı Barışı" fikri "Haçlılık" düşüncesi ile özdeşleşmektedir. Haçlı düşüncesinin ana dayanaklarından bu müessesenin Haçlı Seferlerinin dini sebepleri içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Kilise kaynaklı bu fikri müessese Selçuklu döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de tarihi olayların tedarikinde kullanılmıştır. Neticede Haçlı Seferlerinin öncesi ve sonrasındaki birçok olay Tanrı Barışı'nın dünya tarihinde şu veya bu şekilde ne kadar etkili sonuçlar bırakmış bir müessese olduğunu ortaya koymaktadır.

⁵⁶ Riley-Smith, *a.g.e.*, s. 15.

⁵⁷ Dvornik, *a.g.e.*, ss. 89, 96-97, 104.

⁵⁸ Riley-Smith, *a.g.e.*, ss. 107-118.

⁵⁹ Erdmann, *a.g.e.*, p. 28.